

Διερεύνηση των αντιλήψεων και των πρακτικών των νηπιαγωγών του νομού Μαγνησίας αναφορικά με την ανάπτυξη γραμματισμού των νηπίων και σύγκριση των πρακτικών με αυτές του Νέου Αναλυτικού Προγράμματος

<https://doi.org/10.69685/WDVR3529>

Τσιμπλίδου Ελισάβετ

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, ΠΕ60, 1^ο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Βόλου
tsiblidou@hotmail.com

Περίληψη

Στα σύγχρονα προγράμματα σπουδών η διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής κατέχει κεντρική θέση. Κομβική θέση κατέχει στο Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα της προσχολικής εκπαίδευσης ο όρος αναδυόμενος γραμματισμός μέσω του οποίου αναδεικνύονται οι γνώσεις και οι δεξιότητες σχετικά με το γραμματισμό που κατακτά το εκάστοτε παιδί από τη γέννησή του μέχρι να αρχίσει να διδάσκεται να γράφει και να διαβάζει με συμβατικό τρόπο. Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση των αντιλήψεων και των πρακτικών των νηπιαγωγών στην περιοχή του νομού Μαγνησίας αναφορικά με την ανάπτυξη γραμματισμού και η ανάδειξη του κατά πόσο οι πρακτικές τους συνάδουν με το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι οι νηπιαγωγοί αναγνωρίζουν τη σημασία και την αναγκαιότητα του σχεδιασμού και της υλοποίησης των δραστηριοτήτων στο πλαίσιο του αναδυόμενου γραμματισμού και κατ' επέκταση, μέσω των δραστηριοτήτων που σχεδιάζουν επιδιώκουν να εμπλουτίσουν τις εμπειρίες γραμματισμού όλων των μαθητών ανεξαιρέτως.

Λέξεις κλειδιά: ανάγνωση, γραφή, νηπιαγωγείο, αναδυόμενος γραμματισμός

Εισαγωγή

Η μάθηση του γραπτού λόγου κατέχει κεντρική θέση στα σύγχρονα προγράμματα σπουδών και αποτελεί το βασικότερο στόχο της εκπαίδευσης. Λαμβάνοντας υπόψη ότι στις σύγχρονες κοινωνίες ο γραπτός λόγος διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στην κοινωνική και εργασιακή ζωή του ατόμου, το επιστημονικό ενδιαφέρον για το πώς μαθαίνει ένα παιδί να γράφει και να διαβάζει τέθηκε στο επίκεντρο και αποτέλεσε αντικείμενο συστηματικής μελέτης (Μανωλίτσης, 2016).

Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 εμφανίστηκε η προσέγγιση του αναδυόμενου γραμματισμού η οποία επιχείρησε να ερμηνεύσει τους τρόπους με τους οποίους τα νήπια αλληλεπιδρούν με τις διαφορετικές μορφές του γραπτού λόγου. Οι πρώτες αναγνωστικές πράξεις ενός παιδιού συντελούνται πολύ πριν τη διδασκαλία της πρώτης ανάγνωσης και γραφής, καθώς το κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού παρέχει ένα πλήθος εμπειριών γραμματισμού οι οποίες περιλαμβάνουν την ανάγνωση και την ακρόαση ιστοριών, την ανάγνωση λέξεων σε επιγραφές και ετικέτες προϊόντων (Παντελιάδου, 2011).

Πρόκειται δηλαδή, για ενέργειες στις οποίες εμπλέκεται καθημερινά το παιδί. Στη βάση αυτή η Παντελιάδου (2011) σημειώνει ότι οι πρώιμες αναγνωστικές εμπειρίες ενός παιδιού αλλά και οι πρώτες προσπάθειες να κατανοήσει και να παράγει το γραπτό λόγο, ακόμα και όταν δεν είναι λειτουργικός αναγνώστης έχουν θετικό αντίκτυπο στη μελλοντική αναγνωστική του επίδοση. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμο οι εμπειρίες γραμματισμού να καλλιεργούνται από το οικογενειακό περιβάλλον όπως επίσης είναι αναγκαίο να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη το διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης του γραμματισμού που παρουσιάζει το κάθε παιδί από τον/την νηπιαγωγό.

Ο όρος αναδυόμενος γραμματισμός χρησιμοποιείται για να αναδείξει το σύνολο των γνώσεων και των δεξιοτήτων που σχετίζονται με το γραμματισμό και οι οποίες κατακτώνται από το παιδί από την ημέρα της γέννησης του μέχρι να μάθει να γράφει και να διαβάζει.

Με βάση τα όσα επισημάνθηκαν παραπάνω διαπιστώνεται ότι η ανάγνωση και η γραφή συνιστούν δύο κοινωνικές δεξιότητες που χρησιμοποιούνται για την επικοινωνία και την επιβίωση στη σημερινή εγγράμματη κοινωνία. Οι δεξιότητες αυτές δεν εμφανίζονται ξαφνικά σε μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή στη ζωή του παιδιού αλλά αναδύονται σταδιακά υπό την προϋπόθεση ότι το παιδί μεγαλώνει σε ένα περιβάλλον στο οποίο κυριαρχεί ο γραπτός λόγος, συμβιώνει με εγγράμματος ενήλικους που διαβάζουν, γράφουν και συζητούν.

Συνεκτιμώντας τα προαναφερθέντα στόχος της έρευνας που παρουσιάζεται είναι η διερεύνηση και η ανάδειξη των αντιλήψεων αλλά και των πρακτικών που αξιοποιούν οι νηπιαγωγοί οι οποίοι εργάζονται σε δημόσια νηπιαγωγεία του νομού Μαγνησίας αναφορικά με την ανάπτυξη του γραμματισμού των νηπίων ενώ παράλληλα, επιδιώκεται να διαπιστωθεί το κατά πόσο οι αξιοποιούμενες πρακτικές εναρμονίζονται με τους βασικούς άξονες και τις κατευθυντήριες γραμμές που παρέχει το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα.

Θεωρητικό πλαίσιο: Ανάγνωση και γραφή στο νηπιαγωγείο

Σύμφωνα με τον Pumphrey (1991), η μάθηση της ανάγνωσης και γραφής εμφανίζει αναλογίες με την αναρρίχηση σε βουνό. Όπως κατά την αναρρίχηση κάθε άνθρωπος θα ακολουθήσει το δικό του μονοπάτι για να φτάσει στην κορυφή έτσι και κατά τη διαδικασία μάθησης της ανάγνωσης και της γραφής το κάθε παιδί θα ακολουθήσει το δικό του ρυθμό για να τις κατακτήσει. Η κατάκτηση της κορυφής ισοδυναμεί με την ικανότητα του παιδιού να διαβάζει και να γράφει. Πότε όμως τα παιδιά αρχίζουν να κατακτούν αυτές τις δύο δεξιότητες;

Παλιότερα οι επιστήμονες πίστευαν ότι υπάρχει μια συγκεκριμένη στιγμή κατά την οποία τα παιδιά είναι έτοιμα να δεχτούν τη διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής. Σύμφωνα με τους Downing και Thackray (1975) τα παιδιά για να μάθουν και να γράφουν θα πρέπει να έχουν αναπτύξει προαναγνωστικές και προγραφικές δεξιότητες, όπως τον οπτικοκινητικό συντονισμό, την οπτική και ακουστική αντίληψη, την αναγνώριση σχημάτων και γραμμάτων, τη γνώση των φωνημάτων. Σύμφωνα με την άποψη αυτή ένα παιδί είναι έτοιμο να αρχίσει να διδάσκεται την γραφή και την ανάγνωση μόνο όταν φτάσει σε κάποιο σημείο νευρολογικής και νοητικής ωριμότητας, και έχει ικανοποιητική και συναισθηματική προσαρμογή και επαρκές υπόστρωμα εμπειριών και συνηθειών (Τζουριάδου, 1979).

Ο αναδυόμενος γραμματισμός καθιερώθηκε ως οπτική που σχετίζεται με τη γλώσσα στο νηπιαγωγείο το 2003 που διαμορφώθηκε το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) όπως επίσης το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Όπως αναφέρει ο Χατζηδήμου (2012) το ΔΕΠΠΣ του νηπιαγωγείου φαίνεται να δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε ζητήματα σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων γλώσσας καθώς αναγνωρίζεται από τους συντάκτες του ότι η μαθησιακή διεργασία που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο του νηπιαγωγείου μπορεί να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στην πρόληψη της σχολικής αποτυχίας η οποία σε μικρές ηλικίες συνυφάνεται ως επί το πλείστον με το χαμηλό επίπεδο εξοικείωσης των παιδιών με εκφάνσεις της γλώσσας που σχετίζονται με το γραπτό λόγο. Παράλληλα όμως, τονίζεται στο ΔΕΠΠΣ ότι το γλωσσικό πρόγραμμα στο νηπιαγωγείο διασφαλίζει την καλύτερη προετοιμασία των νηπίων για να ενταχθούν σε μία κοινωνία γραπτής επικοινωνίας (Χατζηδήμου, 2012).

Διαπιστώνεται συνεπώς ότι οι βασικοί άξονες του αναλυτικού προγράμματος στο νηπιαγωγείο περιλαμβάνουν την κατανόηση και την παραγωγή προφορικού λόγου, την εισαγωγή των νηπίων στο γραπτό λόγο και την κατανόηση της λειτουργίας του ενώ οι άλλοι δύο άξονες είναι η ανάγνωση και η γραφή/γραπτή έκφραση.

Οι δύο αυτοί άξονες συνιστούν δεξιότητες οι οποίες αναπτύσσονται ταυτόχρονα και οι οποίες βρίσκονται σε άμεση αλληλεξάρτηση μεταξύ τους (Χατζηδήμου, 2012).

Σύμφωνα με τους Παπαναστασάτου και Πεντέρη (2018), παρόλο που υιοθετούνται στο αναλυτικό πρόγραμμα της προσχολικής εκπαίδευσης οι βασικές αρχές του αναδυόμενου γραμματισμού, υπάρχουν έρευνες μέσα από τις οποίες διαφαίνεται ότι ένα αρκετά μεγάλο μέρος το νηπιαγωγών τείνουν να υιοθετούν μια στενή αντίληψη για τον γραμματισμό. Αυτό πρακτικά συνεπάγεται ότι περιορίζονται σε πρακτικές οι οποίες στοχεύουν στο “σπάσιμο του κώδικα” (Παπαναστασάτου & Πεντέρη, 2018).

Από τα ευρήματα της έρευνας που διενεργήθηκε από τους Παπαναστασάτου και Πεντέρη (2018), διαπιστώθηκε ότι οι νηπιαγωγοί οργανώνουν και υλοποιούν δραστηριότητες που προάγουν τον γραμματισμό δίνοντας έμφαση σε δραστηριότητες οι οποίες αποβλέπουν στον εμπλουτισμό των περιβαλλοντικών εμπειριών των παιδιών για τον αναδυόμενο γραμματισμό. Πέραν τούτου οργανώνονται αρκετά συχνά δραστηριότητες οι οποίες είναι σχετικές με τις συμβάσεις του γραπτού λόγου και με τη γνώση του ονόματος ενώ σε επίπεδο ανάγνωσης ενθαρρύνουν τα παιδιά να εντοπίζουν στοιχεία σε βιβλία όπως είναι για παράδειγμα ο τίτλος. Αντίστοιχα και μέσα από άλλες έρευνες (Χατζηδήμου, 2012) διαπιστώθηκε ότι οργανώνονται στα νηπιαγωγεία σχετικές δραστηριότητες.

Μεθοδολογική προσέγγιση

Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων και των πρακτικών των νηπιαγωγών στην περιοχή του νομού Μαγνησίας αναφορικά με την ανάπτυξη γραμματισμού και ο σχολιασμός αν αυτές οι πρακτικές συνάδουν με το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Στο πλαίσιο αυτό σχεδιάστηκε ερωτηματολόγιο το οποίο αποτελείτο από τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

1. Θεωρείτε απαραίτητη τη συστηματική διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης στο νηπιαγωγείο;
2. Τι θα πρέπει τα παιδιά να είναι σε θέση να κάνουν σχετικά με την γραφή και την ανάγνωση ολοκληρώνοντας τη φοίτηση τους στο νηπιαγωγείο;
3. Πως διαχειρίζεστε ένα παιδί όταν δεν γράφει και διαβάζει με συμβατικό τρόπο; Τι πρακτικές χρησιμοποιείτε
4. Τι είδους γραπτά κείμενα χρησιμοποιείτε για την ανάπτυξη της αναγνωστικής ικανότητας και γραφής των νηπίων;
5. Πόσο συχνά διοργανώνετε δραστηριότητες γραφής και ανάγνωσης στην τάξη;

Δείγμα

Εφαρμόστηκε η συστηματική δειγματοληψία γιατί το δείγμα ήταν διαθέσιμο σε λίστα. Το ερευνητικό δείγμα αποτελούνταν από 10 νηπιαγωγούς οι οποίες εργάζονται σε δημόσια νηπιαγωγεία του νομού Μαγνησίας. Η επιλογή των συγκεκριμένων νηπιαγωγών αλλά και των αντίστοιχων σχολείων στα οποία εργάζονται έγινε με κριτήριο το γεγονός ότι η ερευνήτρια είχε άμεση πρόσβαση σε αυτά και συνακόλουθα μπορούσε να εξασφαλίσει τη συναίνεση των νηπιαγωγών να συμμετάσχουν στην έρευνα, ακολουθώντας τους κανόνες δεοντολογίας αλλά και όλες τις απαιτούμενες διαδικασίες πρόσβασης στους σχολικούς χώρους.

Αναλυτικότερα ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των νηπιαγωγών διαπιστώθηκε από την ανάλυση τους ότι ο μέσος όρος ηλικίας τους είναι 51 χρόνια και με μέσο όρο χρόνων υπηρεσίας 21 έτη. Στην αστική περιοχή του Βόλου παρατηρήθηκε ότι οι νηπιαγωγοί έχουν αρκετά χρόνια προϋπηρεσίας και μεγάλη απόσταση από το χρόνο κτήσης του πτυχίου τους. Πέντε από τις εφτά έχουν πτυχίο τετραετούς φοίτησης και οι δύο έχουν κάνει εξομοίωση. Μία εξ αυτών έχει μεταπτυχιακό και διδακτορικό.

Πίνακας 1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

	ΜΟ
Ηλικία	51
Χρόνοι προϋπηρεσίας	21

Μέσα συλλογής δεδομένων

Η έρευνα που υλοποιήθηκε ακολούθησε την ποιοτική μέθοδο, γεγονός που συνεπάγεται ότι επιδιώχθηκε η συγκέντρωση ποιοτικών δεδομένων καθώς το βασικό ζητούμενο της διεξαχθείσας έρευνας ήταν η εις βάθος διερεύνηση τόσο των αντιλήψεων όσο και των πρακτικών που αξιοποιούν οι νηπιαγωγοί κατά τη διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής στο νηπιαγωγείο. Επί της ουσίας επιδίωξη της έρευνας ήταν να αναδειχθεί η οπτική των νηπιαγωγών σχετικά με τον αναδυόμενο γραμματισμό όπως αυτή προκύπτει από την καθημερινή τους εμπειρία και πρακτική. Κατ' επέκταση, αξιοποιήθηκαν δύο εργαλεία συλλογής δεδομένων τα οποία χρησιμοποιούνται συχνά στις περιπτώσεις που υιοθετείται η ποιοτική μέθοδος έρευνας. Συγκεκριμένα επιλέχθηκε η (ημιδομημένη) συνέντευξη και η παρατήρηση (Creswell, 2011).

Ο οδηγός συνέντευξης που κατασκευάστηκε και αξιοποιήθηκε για τη συγκέντρωση των πρωτογενών δεδομένων περιελάμβανε 10 ερωτήματα που σχετίζονταν με την διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης στο νηπιαγωγείο. Ειδικότερα επιδείχθηκαν μέσω των ερωτήσεων να συγκεντρωθούν στοιχεία τα οποία αφορούν τις απόψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα αναφορικά με το κατά πόσο θεωρούν σημαντική τη συστηματική διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης των νηπιαγωγείο. Επίσης τέθηκαν ερωτήματα που αφορούσαν τα γραπτά κείμενα που επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν οι νηπιαγωγοί για να αναπτύξουν την αναγνωστική ικανότητα και τη γραφή των νηπίων αλλά και τις πρακτικές που χρησιμοποιούν. Επίσης συμπεριλήφθησαν ερωτήματα για τη συχνότητα υλοποίησης δραστηριοτήτων γραφής και ανάγνωσης καθώς και για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι νηπιαγωγοί κατά την υλοποίηση των δραστηριοτήτων αυτών.

Από την άλλη μεριά, για την παρατήρηση κατασκευάστηκε ένας οδηγός παρατήρησης ο οποίος εναρμονίζεται με τις θεωρητικές παραδοχές της μεθοδολογίας της παρατήρησης που επισημαίνουν οι Κακανά και Μποτσόγλου (2016), σύμφωνα με τις οποίες μέσω της παρατήρησης καθίσταται εφικτή εις βάθος διερεύνηση και κατανόηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας αλλά και ενθάρρυνσης και προαγωγής του αναστοχασμού, με απώτερο σκοπό τη δράση και την παρέμβαση.

Ο οδηγός παρατήρησης που χρησιμοποιήθηκε στην προκειμένη περίπτωση εστίαζε σε παραμέτρους που αφορούν τον τρόπο έναρξης της οργανωμένης δραστηριότητας. Επίσης, απέβλεπε στην καταγραφή παρατηρήσεων που αφορούν τους στόχους της δραστηριότητας, την διασύνδεση των στόχων με το περιεχόμενο ενώ οι καταγραφές απέβλεπαν να αναδείξουν μεταξύ άλλων τα υλικά που αξιοποιήθηκαν, το κατά πόσο προκλήθηκε συζήτηση και ενθάρρυνση των μαθητών, τη μέθοδο με την οποία αναπτύχθηκε η δραστηριότητα όπως επίσης τον τρόπο αξιολόγησης της αλλά και εναλλακτικούς τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να σχεδιαστεί και να αξιολογηθεί η εκάστοτε οργανωμένη δραστηριότητα.

Διεξαγωγή συνεντεύξεων και παρατηρήσεων

Αρχικά οι νηπιαγωγοί κλήθηκαν να σημειώσουν τα δημογραφικά τους στοιχεία και στη συνέχεια να απαντήσουν στις ερωτήσεις μας με τη μορφή ημιδομημένης συνέντευξης. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις στα 7 νηπιαγωγεία έγιναν από τη 1/10/2020 και μέχρι τις 13/11/2020 διάστημα όπου τα σχολεία παρείχαν δια ζώσης εκπαίδευση στα σχολεία. Κατόπιν συνεννόησης με 7 νηπιαγωγούς έγιναν δύο δίωρες επισκέψεις στα νηπιαγωγεία. Η πρώτη επίσκεψη στο πρώτο δίωρο και η δεύτερη στο δεύτερο έτσι ώστε να παρατηρήσουμε το πρόγραμμα όλης της μέρας. Οι παρατηρήσεις στα υπόλοιπα τρία νηπιαγωγεία και οι συνεντεύξεις έγιναν από τις 12/01/2021 ως τις 15/01/2021. Στο πλαίσιο της παρατήρησης τηρήθηκε ημερολόγιο από την ερευνήτρια.

Αποτελέσματα συνεντεύξεων

Από τα αποτελέσματα της συνέντευξης ένα πρώτο στοιχείο που αναδείχθηκε αφορά τις απόψεις των νηπιαγωγών σχετικά με τη συστηματική διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης στο νηπιαγωγείο. Σε αυτή την κατεύθυνση διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία των νηπιαγωγών, εκτός από τρεις νηπιαγωγούς (N5, N7, N8), θεωρούν ιδιαίτερος σημαντικό το να διδάσκονται γραφή και ανάγνωση τα παιδιά στο νηπιαγωγείο αλλά όχι με συστηματικό τρόπο καθώς αντιτίθενται όπως επισημαίνει η μία εκ των νηπιαγωγών (N6) «στη σχολειοποίηση του νηπιαγωγείου». Η συγκεκριμένη νηπιαγωγός (N6) σημειώνει μεταξύ άλλων ότι σημαντικότερη είναι η «ολόπλευρη ανάπτυξη του νηπίου μέσα από βιωματικές εμπειρίες, ώστε να αντιληφθεί τον κόσμο γύρω του».

Στα πλαίσια του νηπιαγωγείου είναι σημαντικό να έρθει το νήπιο σε επαφή με το «παραμύθι, το παιδικό βιβλίο και γενικότερα με έντυπο υλικό με σκοπό την ευαισθητοποίηση και πιθανόν την ανάδυση της ανάγνωσης και της γραφής» (N6). Σε ανάλογη κατεύθυνση και μία άλλη νηπιαγωγός (N10) αναφέρει ότι η συστηματική διδασκαλία αποτελεί έργο του δημοτικού σχολείου υπογραμμίζοντας ότι «στο νηπιαγωγείο είναι σημαντικό να καταλάβουν τα παιδιά γιατί χρειάζεται να μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν, να αναπτύξουν τον προφορικό λόγο και να επικοινωνούν. Στο νηπιαγωγείο πρέπει να αναπτύσσεται ένα περιβάλλον μάθησης και να εξυπηρετεί τις λειτουργίες της γραφής».

Από την άλλη μεριά, ωστόσο, οι δύο νηπιαγωγοί που υποστήριξαν και συστηματική διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης επισημαίνουν ότι μέσω αυτής τα νήπια «αντιλαμβάνονται τη σχέση του προφορικού με το γραπτό λόγο, τις λέξεις που συγκροτούνται από συλλαβές και φωνήματα και γενικά τα δομικά στοιχεία της γλώσσας. Η επικοινωνία των παιδιών καλύπτεται και ενισχύεται με τη συστηματική διδασκαλία» (N8). Αντίστοιχα και η άλλη νηπιαγωγός τόνισε ότι «είναι απαραίτητη η συστηματική διδασκαλία γραφής και ανάγνωσης στο νηπιαγωγείο καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν σε περιβάλλοντα με πληθώρα γραπτών ερεθισμάτων και δημιουργείται η ανάγκη για ανάγνωση» (N10).

Οι συγκεκριμένες νηπιαγωγοί θεωρούν ότι κατά τη φοίτηση στο νηπιαγωγείο τα παιδιά είναι σημαντικό να «επικοινωνούν και να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, να υποβάλουν ερωτήματα, να διατυπώνουν διαφωνίες, να προβληματίζονται, να εμπλουτίζουν το λεξιλόγιο τους, να προσπαθούν προφορικά να δημιουργούν δικές τους ιστορίες αλλά και να επιχειρούν να παράγουν κείμενα-λέξεις με δική τους προσπάθεια» (N8) ενώ για η νηπιαγωγός (N5) θεωρεί ότι ένα παιδί είναι σημαντικό να ξέρει να «γράφει το όνομα του, να γράφει μία λέξη μέσα στα όρια των γραμμών, να σχεδιάζει γραμμές οριζόντιες, διαγώνιες με σωστή φορά. Να σχηματίζει σωστούς κύκλους, να γράφει πάνω σε ιχνογραφημένα γράμματα, να αναγνωρίζει το όνομα του όταν το βλέπει γραμμένο, να βρίσκει λέξεις με ομοικαταληξία, να αναλύει μία λέξη σε συλλαβές».

Ωστόσο, όσον αφορά στο τι θα πρέπει να είναι σε θέση να κάνουν τα νήπια σχετικά με τη γραφή και την ανάγνωση ένα μέρος των νηπιαγωγών που συμμετείχαν στην έρευνα (π.χ. N1, N4) τόνισαν ότι είναι σημαντικό η εκπαίδευση να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητές του κάθε παιδιού ενώ σύμφωνα με την νηπιαγωγό (N4) ανάλογα με το νοητικό πηλίκο του μαθητή θεωρεί σημαντικό να «αναγνωρίζει τα γράμματα, να αναγνωρίζει τη λέξη μέσω της αναγνώρισης του πρώτου γράμματος, να αναγνωρίζει το όνομα του». Δεν θα πρέπει να παραλειφθούν και οι αναφορές που σχετίζονται με την «αντίληψη του χώρου, δεξιότητες προσανατολισμού, ικανότητες παρατήρησης, ακουστική οπτική διάκριση, ικανότητα σειροθέτησης, επαρκές λεξιλόγιο, φωνολογική επίγνωση ανάπτυξη δεξιοτήτων λεπτής κινητικότητας».

Αντιστοίχως και η N9 νηπιαγωγός τονίζει τη σημασία ανάπτυξης της φωνολογικής επίγνωσης-ενημερότητας. Διαπιστώνεται δηλαδή ότι το σύνολο των νηπιαγωγών που συμμετείχαν στην έρευνα αναγνωρίζουν τη σημασία και την αναγκαιότητα εμπλοκής των μαθητών του νηπιαγωγείου σε ένα ευρύ φάσμα από δραστηριότητες οι οποίες τους φέρνουν σε επαφή με την ανάγνωση και τη γραφή και τους παρέχουν μία ποικιλία εμπειριών που βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τον αναδυόμενο γραμματισμό. Για να επιτευχθεί αυτό

αξιοποιούνται μία ποικιλία ειδών γραπτών κειμένων (N1, N2, N3, N4, N5, N6, N7, N8, N9, N10) όπως διαφημιστικά φυλλάδια, περιοδικά, εφημερίδες, παραμύθια, αφίσες, αποδείξεις, προσκλήσεις, συσκευασίες προϊόντων και ό,τι άλλο έχει κείμενο.

Όσον αφορά στη συχνότητα σχεδιασμού και υλοποίησης δραστηριοτήτων γραφής και ανάγνωσης στην τάξη η πλειοψηφία (N1, N2, N3, N4, N5, N7, N8, N10) εκτός από τη N6 και N9 ανέφεραν ότι αυτές είναι ενταγμένες στο καθημερινό πρόγραμμα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η νηπιαγωγός N3 «Κάθε μέρα σχεδόν υπάρχουν ασκήσεις ή παιχνίδια που βοηθούν κατά κάποιο τρόπο στην προετοιμασία γραφής και ανάγνωσης... [όπως] Ζωγραφική ελεύθερη, ελεύθερες ανακοινώσεις, ζωγραφική σε περίγραμμα, συζητήσεις για διάφορα θέματα, απόψεις, κόψιμο με ψαλίδι, ακρόαση ανάγνωσης παραμυθιών, αφήγηση ιστορίας, κατανόηση και ανάλυση ιστορίας, δραματοποίηση». Μία άλλη νηπιαγωγός (N5) αναφέρει ότι σε καθημερινή βάση τα παιδιά ενισχύονται «να γράφουν το όνομα τους στο παρουσιολόγιο, στις ζωγραφιές τους, την ημερομηνία στον πίνακα. Διαβάζουμε και συζητούμε με αυθεντικά κείμενα. Διαβάζουμε βιβλία, πινακίδες καταστημάτων. Διαβάζουμε λογότυπους και ενισχύουμε τη συμπεριφορά τους για ανάγνωση. Τους μαθαίνουμε τη φορά της ανάγνωσης τη χρήση του εξώφυλλου και το ότι διαβάζουμε τις λέξεις και όχι τις εικόνες. Διαβάζουμε ιστορίες και τους παροτρύνουμε να βρουν λέξεις με τον ίδιο ήχο».

Από την ανάλυση των δεδομένων της συνέντευξης αναδύθηκαν ακόμα σημαντικά στοιχεία τα οποία αποτυπώνουν τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζονται οι νηπιαγωγοί τις περιπτώσεις παιδιών οι οποίες δεν γράφουν και δεν διαβάζουν με συμβατικό τρόπο. Παρατηρήθηκε σε αυτή την κατεύθυνση πως οι νηπιαγωγοί προσπαθούν να ενισχύσουν και να ενθαρρύνουν με θετικό τρόπο τους μαθητές στοιχείο το οποίο σύμφωνα με την νηπιαγωγό N10 επιτυγχάνεται μέσα από τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων, στοιχείο το οποίο επισημαίνεται και από την νηπιαγωγό N2. Εξίσου σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η επιβράβευση των προσπαθειών που καταβάλει το κάθε παιδί (N8). Επίσης, οι νηπιαγωγοί που συμμετείχαν στην έρευνα συμφωνούν ως προς το γεγονός ότι δεν θα πρέπει να πιέζεται το παιδί. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση της νηπιαγωγού N5 σύμφωνα με την οποία «Δεν πιέζουμε το παιδί καθώς με τον τρόπο αυτό δημιουργούμε αρνητικές εμπειρίες. Σεβόμαστε το ρυθμό ανάπτυξης και δυναμικής του κάθε παιδιού και προσπαθούμε να ανακαλύψουμε την αιτία που το παιδί δεν μπορεί να γράψει και να διαβάσει».

Ομοίως και η N7 ανέφερε ότι η διαχείριση του παιδιού γίνεται με «σεβασμό στον μοναδικό τους τρόπο και ρυθμό στη μάθηση. Όλα τα παιδιά δεν είναι το ίδιο ώριμα. Δεν χρειάζεται να τα πιέζουμε. Δεν πειράζει αν δε μάθουν με την πρώτη προσπάθεια. Οποιαδήποτε προσπάθεια για μας και με οποιοδήποτε τρόπο είναι προσπάθεια γραφής και λόγου. Παρέχοντας τους ένα πλούσιο σε ερεθίσματα περιβάλλον θα τους δοθεί η δυνατότητα να ξαναπροσπαθήσουν σε κάποια άλλη δραστηριότητα που θα πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια της σχολικής μέρας μέσα στην τάξη. Εξάλλου ουσιαστικά δεν υπάρχει καθορισμένη ηλικία στην οποία τα παιδιά αποκτούν την αναγνωστική ικανότητα και την δεξιότητα της γραφής. Σημασία έχει να τους δώσουμε κίνητρα για να θέλουν να προσπαθήσουν χωρίς να εστιάσουμε στο αν θα τα καταφέρουν» (N7).

Σε ό,τι αφορά τις πρακτικές που αξιοποιούνται από μέρος των νηπιαγωγών μέσω των απαντήσεων που δόθηκαν διαφαίνεται ότι αξιοποιείται ένα ευρύ φάσμα από πρακτικές ανάλογα με το τι επιδιώκεται να επιτευχθεί στην εκάστοτε περίπτωση. Μία ενδεικτική απάντηση που δόθηκε από τη N2 είναι ότι χρησιμοποιεί «πρακτικές με υλικά που αρέσουν στα παιδιά και παράλληλα είναι βοηθητικές για τον γραμματισμό τους.» Από την άλλη μεριά η N4 επισήμανε ότι γίνεται χρήση «καρτελών απλών, καρτελών με εικόνες και γράμματα, εικόνες με ιστορίες απλές που αναδύεται ένα γράμμα ή μία λέξη» ενώ η N9 αναφέρθηκε σε πρακτικές όπως η «επανάληψη αναγνωστικού κειμένου, φωνήματος κ.α. Υποστήριξη από άλλο παιδί ή στο πλαίσιο μικρής ομάδας να πει δυνατά τον ήχο (π.χ. το φώνημα) από το αρχικό γράμμα ονόματος ενός συμμαθητή του».

Σε συμφωνία με τα παραπάνω βρίσκονται και οι πρακτικές οι οποίες αναδύθηκαν από την απάντηση της N7 η οποία σε επίπεδο ανάγνωσης έκανε αναφορά σε πρακτικές όπως είναι η ανάγνωση παραμυθιών, και η επαφή με ποικίλα γραπτά κείμενα ενώ σε επίπεδο γραφής μεταξύ των οποίων κοινά χρησιμοποιούμενων πρακτικών είναι το ιχνογράφημα, οι καρτέλες με εικόνες και λέξεις για την ενίσχυση της γραφής, όπως επίσης τα φύλλα εργασίας που δίνονται στα παιδιά με στόχο να συστηματοποιήσει την κίνηση και να την κατευθύνουν σε έναν οριοθετημένο χώρο. Συνεκτιμώντας τα παραπάνω όσο και την απάντηση που δόθηκε από την νηπιαγωγό N10 διαφαίνεται ότι οι πρακτικές που αξιοποιούνται έχουν μαθητοκεντρικό χαρακτήρα. Η N10 σημειώνει σχετικά ότι για να επιτευχθεί αυτό αξιοποιεί παιχνίδια ρόλων, χωρίζει τα παιδιά σε μικρές ομάδες όπως επίσης διαφοροποιεί και απλοποιεί τις διαδικασίες ανάλογα με τις δυνατότητες των παιδιών.

Όσον αφορά τέλος τις δυσκολίες που συναντούν οι νηπιαγωγοί στη διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης διαφάνηκε μέσα από την ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων ότι ένα μέρος των νηπιαγωγών ανέφερε ότι δεν συναντούν δυσκολίες (π.χ. N1, N5, N6). Μία εκ των νηπιαγωγών (N6) σημειώνει ότι δεν εντοπίζονται δυσκολίες καθώς «*οι δραστηριότητες έχουν αρχικά βιωματικό χαρακτήρα, στη συνέχεια εμπράγματο και τέλος αναπαραστασιακό, ώστε ο κάθε μαθητής ανάλογα με την χρονολογική του ηλικία και τις δυνατότητες του να μπορεί να συμμετέχει*». Ωστόσο, οι περισσότερες νηπιαγωγοί (N2, N3, N4, N7, N8, N9, N10) αναφέρουν ότι οι δυσκολίες ανακύπτουν όταν υπάρχουν «*παιδιά με ιδιαιτερότητες που πρέπει να κάνω ειδικές προσαρμογές*» (N2).

Άλλες δυσκολίες είναι «*ο πρώτος φόβος για το μολύβι, η ανασφάλεια ότι δεν τα καταφέρνει, η άρνηση γενικά πολλές φορές, η ανωριμότητα του παιδιού*» (N3), «*προβλήματα λεπτής κινητικότητας, πρόβλημα εκφοράς λόγου, συναισθηματικές δυσκολίες*» (N4), δυσκολίες «*στην αντιστοίχιση των φωνημάτων γιατί συχνά οι γονείς προσπαθούν να μάθουν στα νήπια να διαβάζουν χωρίς να γνωρίζουν τη φωνολογική επίγνωση*» όπως επίσης, στην «*λεπτή κινητικότητα και την φωνολογική ενημερότητα*» (N10). Καθίσταται δηλαδή, έκδηλο πως τα νήπια παρουσιάζουν διαφοροποιημένες ανάγκες καθώς σύμφωνα με την N7 «*όλα τα παιδιά δεν είναι πάντα ώριμα γνωστικά, συναισθηματικά και ψυχοκινητικά. Η αναγνωστική τους ετοιμότητα και η ικανότητα της γραφής συνδέονται κυρίως με τη γλωσσική τους εξέλιξη μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο έχουν μεγαλώσει και είναι αλληλένδετες με την παροχή κατάλληλων μαθησιακών εμπειριών*».

Σύγκριση δεδομένων συνέντευξης και παρατήρησης

Αξιοποιώντας τα στοιχεία τα οποία προέκυψαν τόσο από τις απαντήσεις που έδωσαν οι συμμετέχουσες στην έρευνα νηπιαγωγοί όσο και αυτά που προέκυψαν από τη διαδικασία της παρατήρησης αναφορικά με τη συστηματική διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης φαίνεται ότι οι μεγαλύτερες σε ηλικία νηπιαγωγοί θεωρούν απαραίτητη τη συστηματική διδασκαλία της. Είναι εμφανές το γεγονός ότι η διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής πραγματοποιείται μέσα από ποικίλες δραστηριότητες (λεπτής κινητικότητας, αναγνώρισης φωνημάτων, επαφής με κάθε είδους έντυπο λόγο παιχνίδια κουκλοθέατρο).

Οι νηπιαγωγοί θεωρούν ιδιαίτερα σημαντικό να εμπλέκονται σε καθημερινή βάση οι μαθητές του νηπιαγωγείου σε δραστηριότητες οι οποίες συμβάλλουν στην ενίσχυση των δεξιοτήτων εκείνων που προάγουν την ανάγνωση και τη γραφή. Το στοιχείο αυτό βρίσκεται σε απόλυτη συμφωνία με τις πρακτικές που αξιοποιούν στην τάξη όπως αυτό προέκυψε μέσα από τη διαδικασία της παρατήρησης μέσω της οποίας διαφάνηκε μεταξύ άλλων ότι αξιοποιείται μία πληθώρα από υλικά που κινητοποιούν το ενδιαφέρον των μαθητών και τους παρέχουν κίνητρα να συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία.

Αναφορικά με τις δεξιότητες που θα πρέπει τα παιδιά να κατέχουν ολοκληρώνοντας τη φοίτηση τους στο νηπιαγωγείο σχετικά με την γραφή και την ανάγνωση οι νηπιαγωγοί θεωρούν σημαντικό να κρατούν το μολύβι σωστά (ανάλογα και με την ιδιαιτερότητα του κάθε παιδιού) και να γνωρίζουν το όνομα τους στο τέλος του νηπιαγωγείου. Για το λόγο αυτό αξιοποιούν όλες τις γωνίες και τα διαθέσιμα υλικά επιδιώκοντας να διαμορφωθεί ένα

ευνοϊκό μαθησιακό περιβάλλον που θα διασφαλίσει την επίτευξη τους στόχων αυτών. Στη βάση αυτή μία διαπίστωση που προκύπτει σχετίζεται με τις διαφοροποιήσεις σε επίπεδο πρακτικών που αξιοποιούνται από τις νεότερες σε σύγκριση με τις μεγαλύτερες σε ηλικία νηπιαγωγούς. Ειδικότερα διαφάνηκε ότι οι πιο παλιές νηπιαγωγοί χρησιμοποιούν δραστηριότητες (φύλλα εργασίας, κλασικά παραμύθια) που παραπέμπουν σε παλιότερα αναλυτικά προγράμματα.

Στον αντίποδα οι νεότερες νηπιαγωγοί ακολουθούν πρακτικές οι οποίες εναρμονίζονται με το νέο αναλυτικό πρόγραμμα, στοιχείο το οποίο διαφάνηκε από το γεγονός ότι επιχειρούν να διαφοροποιήσουν τη διδασκαλία με τρόπο που να εναρμονίζεται με τις εξατομικευμένες ανάγκες του κάθε μαθητή. Σε κάθε περίπτωση η ύπαρξη ανώριμων παιδιών σε θέματα γραφής και ανάγνωσης αντιμετωπίζεται πολύ διακριτικά από τις νηπιαγωγούς χωρίς να θέλουν να το στιγματίσουν και να το απογοητεύσουν. Αυτό διαπιστώθηκε όχι μόνο μέσα από τα όσα επισήμαναν στη συνέντευξή τους οι νηπιαγωγοί αλλά και μέσα από την παρατήρηση που υλοποιήθηκε. Συμπληρωματικά προς τα παραπάνω να επισημανθεί σχετικά με στις περιπτώσεις που οι νηπιαγωγοί καλούνται να υποστηρίξουν παιδιά τα οποία έχουν μεταναστευτικό υπόβαθρο ή παιδιά με ειδικές ανάγκες διαφάνηκε ότι δεν αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Αντιθέτως, χρησιμοποιώντας διαφοροποιημένες πρακτικές προσπαθούν να ενσωματώσουν όλα τα παιδιά στην τάξη παρέχοντας χωρίς διακρίσεις σε κάθε μαθητή την ευκαιρία να έχει ενεργό ρόλο και να συμμετέχει ισότιμα με τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης. Όσον αφορά στην πρακτική εφαρμογή των δραστηριοτήτων μέσα από την παρατήρηση κατέστη εμφανές ότι οι δραστηριότητες της γραφής και της ανάγνωσης πάντα ξεκινούν με κάποια αφορμή, με κάποιο πραγματικό γεγονός, γιορτή ή οτιδήποτε άλλο που άπτεται των ενδιαφερόντων των παιδιών. Αναφορικά με τα κείμενα που χρησιμοποιούν για τη διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης όλες οι νηπιαγωγοί χρησιμοποιούν πρωτότυπο, αυθεντικό υλικό όπως φυλλάδια, προσκλήσεις, εισιτήρια συνταγές και κάθε είδους έντυπο υλικό που μπορούν να φέρουν οι μαθητές στην τάξη.

Τέλος, παρατηρήθηκε ότι οι δραστηριότητες οργανώνονται σε καθημερινή βάση σύμφωνα με τον προγραμματισμό και τους στόχους που έχουν τεθεί. Οι δραστηριότητες έχουν διαθεματικό χαρακτήρα ενώ το portfolio αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της διαδικασίας της αξιολόγησης του κάθε παιδιού σε σύγκριση με την δική του εξέλιξη και όχι σε σχέση με τα άλλα παιδιά. Αυτό σημαίνει ότι οι νηπιαγωγοί δημιουργούν ατομικούς φακέλους για το κάθε παιδί ούτως ώστε να διαμορφώσουν για το κάθε ένα ξεχωριστά μία σαφή εικόνα της προόδου του ενώ είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι αποφεύγεται η σύγκριση ενός παιδιού με κάποιο άλλο καθώς το κάθε παιδί έχει το δικό του ρυθμό ανάπτυξης.

Διεθνείς μελέτες σχετικά με το γραμματισμό και τις απόψεις των νηπιαγωγών (Foote et al., 2004; Hawken et al., 2005; Kreza, 2017; Lee & Ginsburg, 2007; McLachlan et al., 2006) φαίνονται πιο συναφείς ως προς τις σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις του γραμματισμού. Βασική προσέγγιση των εκπαιδευτικών στις μελέτες αυτές αναδεικνύεται ο εμπλουτισμός του χώρου της τάξης με ποικίλα δείγματα γραπτού λόγου και η δημιουργία των κατάλληλων εμπειριών μάθησης σε σχέση με το γραπτό λόγο, ακόμη και σε τάξεις νηπιαγωγείων όπου φοιτούν πολύ μικρά παιδιά ηλικίας 2-3 ετών (Kreza, 2017). Ωστόσο, σύμφωνα με τα δεδομένα, οι νηπιαγωγοί σε ορισμένες περιπτώσεις εφαρμόζουν πιο τυπικές και όχι τόσο ολιστικές πρακτικές που στοχεύουν σε συγκεκριμένες δεξιότητες γραμματισμού, όπως είναι η αναγνώριση των γραμμάτων και τα φωνήματα των λέξεων (Foote et al., 2004).

Παρόμοιες μελέτες εντοπίζονται στο διεθνή χώρο οι οποίες αναδεικνύουν στις απόψεις και τις πρακτικές των νηπιαγωγών τον ολιστικό χαρακτήρα και, παράλληλα, την επικοινωνιακή διάσταση του γραμματισμού (Lim & Torr, 2007; Scull et al., 2009, 2012). Η ανάγνωση ποικιλίας κειμένων και η δημιουργία εμπειριών μάθησης που θα δώσουν τη δυνατότητα στα παιδιά να δουν τον έντυπο λόγο ως μέσο επικοινωνίας αποτελούν για τις/τους εκπαιδευτικούς πρακτικές πρωταρχικής σημασίας και βασικό πλαίσιο για την

ανάπτυξη επιμέρους δεξιοτήτων γραμματισμού και για την κατάκτηση σχετικών γνώσεων (Scull et al., 2009, 2012).

Σε μελέτες που έχουν γίνει στην Ελλάδα, οι νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι εντάσσουν πολύ συχνά, στη διδασκαλία τους, πρακτικές που αφορούν στο γραμματισμό (Κακανά κ. ά., 2007; Kyridis et al., 2006; Μοσχοβάκη & Παππούδη, 2010; Ντίνας κ. ά., 2003; Παπαναστασάτου & Πεντέρη, 2018; Χατζηγεωργίου & Παπαδοπούλου, 2012).

Όπως και στον διεθνή χώρο (Foote et al., 2004; Hawken et al., 2005; Lee & Ginsburg, 2007; McLachlan et al., 2006), οι νηπιαγωγοί στην Ελλάδα αναγνωρίζουν τη σημασία του περιβάλλοντος έντυπου λόγου και διαμορφώνουν ανάλογα τις τάξεις τους (Μοσχοβάκη & Παππούδη, 2010).

Αξιοποιώντας τα δεδομένα της έρευνας και συγκρίνοντας τα με μελέτες στον Ελλαδικό χώρο και το εξωτερικό διαπιστώνουμε ότι οι πρακτικές των νηπιαγωγών της περιοχής της Μαγνησίας ακολουθούν και εναρμονίζονται με τις σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό.

Περιορισμοί της έρευνας

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα προαναφερόμενα συμπεράσματα υπόκεινται σε περιορισμούς. Ειδικότερα, το δείγμα της παρούσας έρευνας προέρχεται μόνο από μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή της χώρας μας, τα νηπιαγωγεία του νομού Μαγνησίας. Συνεπώς δεν μπορούμε να γενικεύσουμε τα αποτελέσματά της.

Συμπεράσματα

Αρκετές έρευνες έχουν ασχοληθεί με την διερεύνηση των αντιλήψεων και των πρακτικών των νηπιαγωγών αναφορικά με την ανάπτυξη του γραμματισμού των νηπίων (Τάφα & Μανωλίτσης, 2009; Παπαναστασάτου & Πεντέρη, Ε. 2018). Συμπερασματικά φαίνεται ότι οι νηπιαγωγοί αναγνωρίζουν τη σημασία και την αναγκαιότητα σχεδιασμού και υλοποίησης δραστηριοτήτων στο πλαίσιο του αναδυόμενου γραμματισμού. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι οι νηπιαγωγοί επιδιώκουν να εμπλουτίσουν τις εμπειρίες γραμματισμού των μαθητών μέσα από δομημένες δραστηριότητες ενθαρρύνοντας τα νήπια να εμπλακούν ενεργά στις δραστηριότητες αυτές μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η ενδυνάμωση των δεξιοτήτων εκείνων που θα τους επιτρέψουν κατά τη μετάβαση στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Διαπιστώθηκε επίσης ότι οι απόψεις που εκφέρουν σε θεωρητικό επίπεδο οι νηπιαγωγοί δεν διαφοροποιούνται από την πρακτική της μέσα στην τάξη.

Η βιβλιογραφία για την ανάπτυξη του γραμματισμού (Παπαναστασάτου & Πεντέρη, 2018) υποστηρίζει ότι οι νηπιαγωγοί οργανώνουν και υλοποιούν δραστηριότητες που προάγουν τον γραμματισμό δίνοντας έμφαση σε δραστηριότητες οι οποίες αποβλέπουν στον εμπλουτισμό των περιβαλλοντικών εμπειριών των παιδιών για τον αναδυόμενο γραμματισμό.

Οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται από τις νηπιαγωγούς για τον αναδυόμενο γραμματισμό εναρμονίζονται με το νέο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου.

Τέλος, είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι αναγνωρίζουν την ιδιαιτερότητα του κάθε παιδιού και τον ρυθμό ανάπτυξής του.

Αναφορές

Creswell, J.W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση. Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Ίων.

Kreza, M. (2017). The written language as a means to develop the oral language and the literacy in kindergarten classrooms attended by children of ages 2-3 years old. In E. D'Angelo Menéndez & L. Benítez Sastre (Eds.), *Working together to encourage equity through literacy communities: a challenge of the 21st century* (pp.968-984). Spanish Association of Reading and Writing (AELE). <https://www.asociacionaele.com/20th-european-conference-on-literacy-60-foro-iberoamericano-sobre-literacidad-y-aprendizaje-libro-de-actas-minutebook/>

Lim, C., & Torr, J. (2007). Singaporean early childhood teachers' beliefs about literacy development in a multilingual context. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 35(4), 409-434.

Pumfrey, P.D. (1991) Η έγκαιρη διάγνωση των παιδιών με δυσκολίες στην ανάγνωση: Ζητήματα και λύσεις. *Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής*. Αθήνα.

Scull, J., Brown, R., & Deans, J. (2009). Literacy in the preschool: Teachers' beliefs, theories and practices. Papers from the National Conference for Teachers of English and Literacy (pp.1-25). Australian Literacy Educator's Association.

Scull, J., Nolan, A., & Raban, B. (2012). Young learners: teachers' conceptualisation and practice of literacy in Australian preschool contexts. *International Journal of Early Years Education*, 20(4), 379-391. <https://doi.org/10.1080/09669760.2012.743101>

Κακανά, Δ, & Μπότσογλου, Κ. (2016). Θεωρητικές παραδοχές της μεθοδολογίας της παρατήρησης. Στο Σ. Αυγητίδου, Μ. Τζεκάκη, & Β. Τσάφος (Επιμ.), *Οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί παρατηρούν, παρεμβαίνουν και αναστοχάζονται*, Τόμος 2, (σσ. 16 -40). Αθήνα: Gutenberg.

Μανωλίτσης, Γ. (2016). Ο αναδυόμενος γραμματισμός στην προσχολική εκπαίδευση: Νέα ζητήματα και εκπαιδευτικές προτάσεις. *Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση*, 4(1), 3–34.

Μοσχοβάκη, Ε., & Παππούδη, Δ. (2010). Μαθησιακές εμπειρίες γραφής παιδιών προσχολικής ηλικίας. Στο Π. Παπούλια-Τζελέπη, & Α. Φτερνιάτη (Επιμ.), *Πρακτικά του 5ου Διεθνούς Συνεδρίου Γραμματισμού. Γραφή και γραφές στον 21ο αιώνα. Η πρόκληση για την εκπαίδευση* (σσ. 17-37). Ελληνική Εταιρεία Γλώσσας και Γραμματισμού, Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Πατρών.

Παντελιάδου, Σ. (2011). *Μαθησιακές δυσκολίες και εκπαιδευτική πράξη: τι και γιατί*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα

Παπαναστασάτου, Ε. & Πεντέρη, Ε. (2018). Αναφερόμενες πρακτικές για τον γραμματισμό: Αξιοποιώντας ένα ολοκληρωμένο μοντέλο για την κατανόηση και ερμηνεία του αναδυόμενου γραμματισμού στο νηπιαγωγείο. *Το βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τόμος ΙΗ', 69, 59-89

Τάφα, Ε. (2011) *Ανάγνωση και γραφή στην προσχολική ηλικία*. Αθήνα: Πεδίο.

Τάφα, Ε., & Μανωλίτσης, Γ. (2009). *Αναδυόμενος γραμματισμός: Έρευνα και εφαρμογές*. Αθήνα: Πεδίο.

Τζουριάδου, Μ (1979). Δυσκολίες ανάγνωσης σε συνάρτηση με τις ψυχολογικές και αντιληπτικές λειτουργίες του παιδιού. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

ΥΠΕΠΘ (2014). *Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Νηπιαγωγείου*. Ανακτήθηκε στις 02 Μαρτίου 2022 από http://iep.edu.gr/images/IEP/EPISTIMONIKI_YPIRESIA/Epist_Monades/A_Kyklus/Proshol_Agogi_nea/2019/meros_1_paidagogiko_plaisio.pdf

Χατζηδήμου, Κ. (2012). Απόψεις και πρακτικές νηπιαγωγών για την καλλιέργεια της προφορικής επικοινωνίας, της ανάγνωσης και της γραφής: η περίπτωση του Νομού Καβάλας. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 16, 199-228.